

Diplomitöö
473587

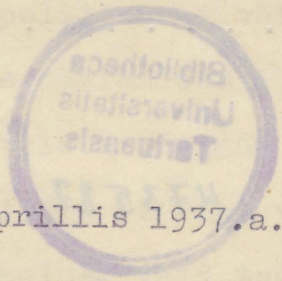
Vastab
no. 10. v. 1937
P. Põhja

Pealiskirjeldus tänuvõtteks
31. v. 37- H. Kadevi

H. Tamm.
E. V.
TARTU ÜLIKOOLI
ÕIGUSTEADUSKOND
27. mail 1937
№ 35
TARTU

P O L I T S E I L I N E V A H I S T A M I N E E E S T I S

AC
7893

Tartus, aprillis 1937.a.

Diplomitöö.
7. v. 37. Lejeband õige -
Kerduvõue

N: 1623

S I S U K O R D.

lk-d

I. Sissejuhatus:	1 - 2
1) Mõiste.	
2) Alused.	
3) Käsitlusala ja -viis.	
II. Endise Vene riigi kriminaalnormide kehtivuse ajajärk 2-	12
1) Aine käsitlusviis.	
2) Teadlaste nõuded.	
3) Vahistamine rahukohtule alluvais asjus:	
a) VKKS § 51, 51 ² , 51 ¹ ja nende sisu analüüs.	
b) Nende tarvitamise praksis.	
4) Vahistamine üldkohtule alluvais asjus:	
a) Vastavad normid ja nende sisu.	
b) Nende tarvitamise praksis ja kontroll endises Vene riigis.	
c) Nende vastavus kodanikuvabaduse põhiõigustele.	
d) Eesti praksis.	
III. Eesti kriminaalnormide kehtivuse ajajärk:	12 - 16
1) Vahistamise normid ja liigid.	
2) Vahistamine kohtuvõimude loal ja selle abi-instituudid.	
3) Vahistamise piirjooned normide järele.	
IV. Võrdlevad hinnangud mõlemate kriminaalnormistikkude kehtivuse ajajärkudele:	17 - 25
1) Kodaniku põhiõiguste kaitse põhialused õiguslikus riigis.	
2) Vahistamise negatiivsed küljed ja nende ulatuse piiramis-võimalused.	
3) Vahistamise kompetentsi analüüs.	
4) Vahistamise vormiline külg ja selle puudused.	
5) Vahistamise kontroll.	
V. Lõppsõna	25
VI. Allikad	26

000/000/000

1129

I S I S S E J U H A T U S .

Vahistamise all tuleb mõista kodaniku asetamist sarnasesse olukorda, kus temal täiesti puudub liikumisvabadus, tema asukoha määrajaks on vastav ametivõim, kusjuures on piiratud vastavates normides ettenähtud määral veel muud kodaniku põhiõigused.

Kuna kodanikkude põhiõigused olenevad riiklikust korrast ja vastava riigi põhiseadusest, siis annavad need ka kõrgema korrektiivse vahistamise tarvitamise kohta. Otsekoheselt legaliseerivad aga seda suurimat kodaniku põhiõigusi kitsendavat instituuti mitmesugused normid kriminaal-, tsiviil- ja administratiivõiguse alal, kusjuures olulisemaks faktoriks on siin muidugi kriminaalõigus selle sõna laiemas mõttes, s.o. materiaalõigus + protsess.

Vahistajaks enamail juhtudel on olnud meil politsei oma ametnikkude näol. Sellepärast ja arvesse võttes, et vahistamine on olulisem kodaniku põhiõiguste kitsendamine, on politseilise vahistamise küsimuse analüüs küllaldase tähtsusega.

Politseilise vahistamise juhud selle sõna laiemas mõttes langevad kahte gruppi: esimene - juhud, kus politsei määrab vahistamise ehk võtab osa selle määramisest ühel ehk teisel viisil, teine - juhud, kus politsei esineb ainult vastavate kohtu- või muude võimude otsuste või määruste täitjana, millistel kordadel politsei ei võta mingil viisil osa vahistamise kui niisuguse määramisest. Kuna viimastel juhtudel politsei on ainult teiste võimude otsuste ja määruste täitjaks, temast kuidagi ära ei ripu vahistamise kui niisuguse algatamine või määramine, vaid tema selle juures peab täitma ja silmas pidama ainult selle protseduuri välist, vormilist külge, siis ei oma see osa politsei tegevuses niivõrd suurt tähtsust kui politseiline vahistamine selle sõna kitsamas mõttes, missugustes piirides tahab küsimust käsitleda ka käesolev töö.

Viimastes piirides on aga vahistamise otsekoheseks legaliseerijaks kriminaal- ja administratiivõigus, kuna tsiviilõigus alusena siin välja langeb (maksujõuetuse asjad). Politseiline vahistamine administratiivõiguslike normide alusel kannab erandlikku iseloomu, mispärast piirdume käesolevas töös selle politseilise vahistamise (kitsamas mõttes) vaatlemisega, mis baseerub kriminaalõigusele, kuna päälegi vahistamine teiste normide alusel moodustab enesest täiesti tühise %, võrreldes kriminaalõiguslike vahistamisega.

Kuna aga kriminaalõiguse alusel toimuvad vahistamised jagunevad kahte liiki: 1) vahistamised seadusjõusse astunud kohtuotsuse põhjal karistuse kandmiseks, kus politsei on ainult süüaluse vangistusasutusse paigutajaks ja toimetajaks, aga mitte vahistamise otsustajaks; 2) vahistamised enne kohtuotsust tõkkeabinõuna, et ära hoida kodanikkude kõrvale hoidmist eeluurimisest ja kohtust, siis rääkides politseilisest vahistamisest selle sõna kitsamas mõttes, meie käsitame tõkkeabinõulisi vahistamisi.

Siin tuleb aga arvesse võtta, et kuni 1. veebr. 1935.a. kehtisid meil endise Vene riigi kriminaalnõormid ühes mõnesuguste eestiaegsete muudatustega, nimetatud tähtpäevast pääle aga Eesti Vabariigis välja töötatud kriminaalõiguslikud nõormid, mis just politsei tegevuse osas tõid suuri muudatusi, mispärast tohiks kõige õigem olla eraldi vaadelda neid kahte ajajärku ja püüda neile võrdlevat hinnangut anda.

II E N D I S E V E N E R I I G I K R I M I N A A L - N O R M I D E K E H T I V U S E A J A J Ä R K .

Niihästi Vene seadused kui ka juriidilised õpperaamatud ei anna definitsiooni vahistamise mõistele. Vahi all oleku tähistamiseks tarvitatakse selle juures mitmesuguseid termineid: zaključeniye, zaključeniye pod stražu, vzätie pod stražu, ličnoje zaderžaniye jne. Samuti kui VKKS-s, on õpperaamatutes vahistamine tõkkeabinõuna eraldi käsitatud vahistamisest kohtuotsuse täitmiseks. Esimest vahistamist käsitatakse õpperaamatutes kohtuliku sunduse abinõude hulgas,

teist aga lihtsalt kohtuotsuste täitmise peatükkides (näit. Foinicki. Kurs ugolovnavo sudoproizvodstva). Süsteemilt on ju sarnane käsitamisviis õige, kuid kui meie tahame vaadelda vahistamist kui juriidilist instituuti ja anda temale sisu, siis näeme, et vahistamine tõkkeabinõuna ja vahistamine karistuse kandmiseks on üksteisele niivõrd lähedased, et neil ühise definitsiooni andmine täiesti õigustatud on. Lahkumine on siin ainult vahistamise sihis ja mõnel korral ka ruumides. Kuid need tundemärgid, samuti vahistamise režiim ei ole olulised selle instituudi defineerimisel.

Kui tuntud Vene juristid, Foinicki, Ljublinski ja teised oma rohkearvulistes kirjatöödes asuvad kindlal seisukohal, et: 1) vahistamine toimugu ainult kohtuvõimude korraldusel ja 2) juhul, kui olemas andmed isiku süü kohta, siis võib konstateerida, et need kaks õiguslikule riigile omast lähtekohta on pea täielikult väljendatud VKKS-s. Ja tõesti - VKKS põhimõttelikult ei tunne politseilist vahistamist kuritegude jälgimisel.

Rahukohtule alluvais asjus võimaldavad VKKS §§ 77, 77¹ rahukohtunikul vahistamist tõkkeabinõuna ainult pääle süüdistuse algatamist rahukohtus eneses. Politseil aga, kes toimetab selle seaduse järgi enamalt jaolt juurdlused ja kogub materjali süüdistuste kohta, on ainult õigused, mis ettenähtud VKKS §§ 51, 51¹. Esimese §-i järgi oli politseil õigus "kinni pidada" (podvergnutj zaderžaniju) ja "ette tuua" (... i privodu) kaebealuseid: 1) nende tabamisel kuriteolt, kui nad olid tundmatud politseile ja ei esitanud tõendusi oma isiku ja elukoha kohta; 2) kui asjus, milles ähvardas seaduse järele (materiaalõiguse mõju!) türmi karistus, oli põhjust karta, et kaebealune põgeneb ehk kõrvaldab kuriteo jäljed. Kuid ka neil alustel kinnipeetud tulid 24 tunni jooksul vabastada või rahukohtuniku juure toimetada. Ainult juhtudel, kui kinnipidamise koht oli niivõrd kaugel rahukohtuniku asukohast, et selle aja jooksul võimata oli kaebealust kohtusse toimetada, võis seda aega pikendada

niivõrd, kuivõrd see kohalikkude olude järele tarvilik oli kaebealuse toomiseks kohtu ette (§ 51¹).

Nüüd tekib küsimus, kuidas nimetada seda politseilist "kinnipidamist ja ettetoomist" ? Peab tähendama, et meil Eestis olid §§ 51, 51¹ maksvusel nende 1912.a. redaktsioonis (Sobr. uzak. N 118, st.1003). Enne seda oli maksvusel § 51 1864.a. 20. nov. redaktsioonis, milles oli jutt ainult "ettetoomisest", kuid siis puudus § 51¹ üldse ja § 51 ei sisaldanud mingit "ettetoomise" tähtaega. See "ettetoomine" võis kesta määramata aja ja ka selle järele ei teadnud rahukohtunik, mis kaebealusega pääle hakata. Selle tõttu hiilis praktika sellest §-ist mööda ja, toetudes VKKS § 118-le, politsei käsitas ka rahukohtunikudele alluvais asjus VKKS §§ 256,257. 1912.a. redaktsioonis anti ka veel VKKS § 51², mis nõuab, et rahukohtunik on kohustatud hiljemalt 24 tunni jooksul "tema juure toodud kinnipeetu" üle kuulama ja tegema märkuse tema vabastamise või edaspidise kinnipidamise kohta. §§ 51, 51¹, 51² alused nende 1912.a. redaktsioonis on identsed põhialustega, mida väljendanud oma rohkearvulistes kirjatöodes isikuvabaduse kohta P. Ljublinski. Kuid ka viimane ei suuda anda täpset nimetust § 51, 51¹ väljendatud instituudile, nimetades teda "eelarestiks", "politseiliseks arestiks", "väljakujunemata politseilise kinnipidamise instituudiks Lääne-Euroopa eeskujul" jne. (VKKS kommnetaarid Zivi väljaandes lk. 248 j.t.) Kuid § 51¹, 51², andes sellele instituudile isikuvabaduse austamist nõudvate juristide poolt soovitatud tähtaja kinnipidamise kohta ja juhtnöörid rahukohtunikule edaspidiseks talitamiseks kaebealusega, tõid aga § 51² redaktsioonis sellele instituudile veel ühe nimetuse juurde, mis tähendab otsekohes vahil olekut, kuna § 51² räägib, et rahukohtunik teeb määruse "vahi alt" (iz pod straži). Vabastamise kohta või "edaspidise kinnipidamise" määruse.

Nii siis juba kolm nimetust: "kinnipidamine", "ettetoomine" ja "vahi all olek". Kuidas siis lõppude lõpuks

nimetada seda tegevust, milleks õiguse annavad politseile VKKS §§ 51 ja 51¹ ? Märkimisväärne on, et ka Vene juristid leiavad, et endine Vene kriminaalkohtupidamise seadus oma põhialustes ei tunne politseilist vahistamist. Nemed tunnustavad ainult erakorralisi erandeid juhtudel, millal politsei asendab kohtuvõime (Foinicki. Kurs ugolovnavo sudoproizvodstva. T. II. 1910 g. lk. 306.). Kuid viimase töö kirjutamisel ei olnud veel §§ 51¹, 51². Kuid § 51 politseilise ettetoomise õigusega oli olemas, kusjuures see "ettetoomine" ei olnud piiratud ajaga. Ettetoomine iseenesest ei ole aga instituut, mis vahistamisest kuidagi kaugel seisaks. Lähemad juhtnöörid ettetoomise kohta leiduvad VKKS §§ 390-393. Kuigi need käivad otseteed ettetoomise kohta eeluurimisel, ei ole põhjust arvata, et ettetoomine muil juhtudel, kui see sünnib kriminaalkohtupidamise seaduse alusel, sünniks ehk peaks sündima teisiti. §§ 390-393 näevad aga ette, et ettetoomine võib seotud olla vahi all olekuga (§ 393 - "soderžanije pod stražei") ja tegelikult on seda ka nii praktiseeritud niihästi Vene kui ka Eesti ajal, kus ettetoodavat kuni kohtuvõimude ette viimiseni hoiti vahi all. Kuid Foinicki nimetab "ettetoomist" üheks kohtu-sünduse (sudebnoje prinuždenije) vormiks, missuguse mõiste alla käib ka vahistamine. P. Ljublinski aga oma kommentaarides VKKS Zivi väljaande juurde, mis kirjutatud peale VKKS § 51, 51¹, 51² ilmumist 1912.a. redaktsioonis, nimelt selles osas, mis käib tõkkeabinõude peatüki kohta (§ 415 ja järgmised), jääb seisukoha juurde, et rahu-kohtule alluvais asjus VKKS ei tunne politseilist vahistamist. Seejuures on kõik analüseeritud täpselt, kuid miskipärast täiesti tähele panemata jäetud § 51² väljendus vahi all olekust.

Nii siis terve rida nimetusi §§ 51, 51¹ ettenähtud politsei tegevuse kohta, mille sihiks kaebealuse kohtuvõimude eest eemalehoidmise ja kuriteo jälgede hävitamise tõkestamiseks lugeda kaebealuse isiku kinnipidamist ja selleks et oleks mõtet politseil kaebealust raskkohtuniku kavaldu-
sesse saata. Kuid siin tekib küsimus, kas teha politseil, kui 24. artikli jooksul kaebealuse isikut ja elukohta kindlaks teha ei suudeta.

mine. Tundub, et kuidas ka see instituut ei oleks nimetatud, kuid arvesse võttes, et pehmem tarvitatav termin on siin "ettetoamine", viimane aga isegi seaduse järele on seotud vahistamisega, siis ei saa seda instituuti oma sisult teisiti ikkagi nimetada kui vahistamiseks. Selle instituudi tarvitamisel kaebealusel igatahes puudub liikumisevabadus täiesti, tema asukoha määrab politsei, tema tegevus ja kokkupuutumine välisilmaga on piiratud, sest muidu see abinõu vaevalt täidaks oma otstarvet. Järelikult on olemas kõik vahi all oleku või vahistamise tunnused.

Seda seisukohta ei ~~mitte~~^{kõigata} mingil tingimusel ka VKKS § 8 ja temale vastav KKS § 10, mis vahi all olekut seovad seaduses määratud ruumidega (§ 8) ehk kohaga (§ 10). Vahistamine kui aktsioon, samuti ka vahistamine kui seisukord võib aset leida igalpool väljas, elu- ja muus ruumes, vahialuseid hoiab politsei mitmesugustes ruumides, samuti teeb seda kohtuuri ja kohus. Isegi vangistusasutustest saadetakse vahistatuid taludesse, mõisadesse jne., kus nad viibivad väga mitmesugustes olukordades, ruumides, kohtades jne, kuna vahistamisolek jääb ikkagi püsima.

Küll aga pehmendavad seda instituuti mitmesugused asjaolud, mis puudutavad tema tarvitamise ulatust. Kuna § 51 p.1 võimaldab kinni pidada ja ette tuua isikuid, kelle isik politseile teadmata ja kes ei esita tõendusid selle ja oma elukoha kohta, siis on selge, et politsei kohustuseks on eestkätt neid asjaolusid selgitada. Kuna siin kinnipidamine on võimalik igasuguse süüdistuse juures, aga VKKS mõtte järele vahistamist tõkkeabinõuna ei tarvitada, siis tuleb arvata, et kinnipidamine § 51 p. 1 järgi sünnib rohkem isiku kindlakstegemise sihiga kui tõkkeabinõuna (84/22; seletuskiri uue VKKS pr. juurde, III j., lk. 216). Järelikult tuleks kinnipeetu päale tema isiku ja elukoha selgitamise vabastada, vabastada seda enam, et vaevalt saab kohtu ülesandeks lugeda kaebealuse isiku kindlakstegemist ja selleks ei oleks mõtet politseil kaebealust rahukohtuniku korraldusse saata. Kuid siin tekib küsimus, mis teha politseil, kui 24 tunni jooksul kaebealuse isikut ja elukohta kindlaks teha ei suudeta.

Seaduse otsekohese korralduse järele tuleks ta saata rahukohtuniku korraldusesse. Kuid rahukohtunikul oleks vaevalt võimalik selgitada kaebealuse isikut paremini kui politseil. Tegelikult lahendus siin asi küll praktikas nii, et politsei selgitas ikka kaebealuse isiku; meil Eestis oma kodanikkude suhtes vaevalt niisuguseid juhtumisi üldse ette tuli, et politsei ei oleks suutnud selgitada 24 tunni jooksul kaebealuse isikut. Kui aga tuli, siis kindlasti selgitati enne kaebealuse isik, ja kui ei olnud § 51 p.2 ettenähtud tingimusi, vabastati kaebealune. Kuid ka viimase punkti järele on meil Eestis kinnipidamisi tulnud ette väga vähe. Harilikult peeti selle §-i järele kinni retsidiviste ja kodutuid allealisi, kui nad olid toime pannud kuritöö, mille eest seaduses ette nähtud vangistuskaristus ja süü kohta tõendus olid olemas. Kuigi § 51 p.2 näeb ette kinnipidamise õigust siis, kui kaebealust ähvardab türmi karistus ja on põhjust karta tema põgenemist ehk kuriteo jälgede hävitamist, ei käinud meie praksis nende juhtnööride järele, vaid talitas eelpool tähendatud viisil. Ja siin peab tõesti praksisele õiguse andma. On ju selge, et kinnipidamist saab ikka tarvitada siis, kui kaebealuse kohta mõjuvad süütõendused on. Kui need aga olemas on, siis ei tule kõne alla võimalused kuriteo jälgede hävitamise kohta. Ei ole aga kaebealuse kohta mõjuvaid süütõendusi, ei saa teda ka ainult sellepärast kinni hoida, et siis parem on tema süüd selgitada. Mis puutub aga põgenemisesse, siis oli see kinnipidamise põhjuseks küll laial Venemaal, meil Eestis olid ja on võimalused selleks liig piiratud. Sellepärast käis praksis mitte seaduse kaalutluste järele, vaid mõõdupuu oli lihtne ja selle siht - hoida ära uute kuritegude toimepanekut retsidiivi kalduvustega isikute poolt. Kuid siiski tarvitati seda kinnipidamist meie politsei poolt vähe. Kui aga politsei sellise takistusabinõu tarvitusele võttis, siis harilikult jättis selle maksma ka rahukohtunik.

Need asjaolud ühenduses § 51¹ ettenähtud lühikese täht-

ajaga kinnipidamise õiguse kohta politseile pehmendavad § 51 ettenähtud instituuti, kuid ei võta temalt ära sisulist vahistamise iseloomu ja ilmet.

Õige huvitav oleks siin kohal ära märkida ka seda, et KKS väljatöötamise komisjon oma motiivides KKS juurde otsekoheselt ja ilma ühegi analüüsita fikseerib VKKS § 51 väljendatud politsei tegevusõigust kui vahistamist (K.Matto. KKS kommentaaridega, lk. 65, lõige 2).

Nagu rahukohtule alluvais asjus VKKS § 77 võimaldab selgel sõnal vahistamist ainult peale süüdistuse algatamist rahukohtus, nii ka üldkohtule alluvais asjus üldkorrana § 416 võimaldab vahistamist tõkkeabinõuna ainult pääle eeluurimise algatamist. Ja ainult erandina on siin ette nähtud politsei vahistamisõigus VKKS § 257 (sellega ühenduses olev § 1035). Et siin seaduse mõiste järele täiesti erakorralise erandiga tegemist on, näitab kõigepäält § 252, mis räägib sellest, et teatades kuriteolisest sündmusest kohtu-uurijale ja prokurörile või selle abile, politsei, k u i k o h t u - u u r i j a t, e i p r o k u r ö r i e g a t e m a a b i e i o l e k o h a l, teeb asjas ka juurdluse, siis § 254, mis nõuab mittevormilist juurdlemist ja ei luba politseil toimetada läbiotsimisi, §258, mis lubab teatud juhtumistel politseil a s e n d a d a k o h t u - u u r i j a t k u n i s e l l e k o h a l e j õ u d m i s e n i, §256, mis lubab politseil kuni k o h t u - u u r i j a k o h a l e j õ u d m i s e n i tarvitada tõkkeabinõusid, et ära hoida kuriteo jälgede hävitamist ja kahtlusaluse kõrvalhoidmist eeluurimise eest. § 257 on käesolevas küsimuses aga kõige tähtsam, kuna sisaldab neid juhtumisi, mil-lal politseil on õigus tarvitada kahtlusaluse kohta tõkke-abinõusid. Need juhtumised eeltähendatud §-i järgi on järgmised:

- 1) kui kahtlusalune on tabatud kuriteolt ehk kohe peale selle;

- 2) kui kahjusaajad ehk päältnägijad otsekohe tõendavad, et kahtlusealune on kuriteo toime pannud;
- 3) kui kahtlusealuse küljes ehk tema elukohas leitakse otsekoheseid kuriteo jälgi;
- 4) kui kuritöö asitõendused kuuluvad kahtlusealusele ehk leiti tema juures;
- 5) kui ta tegi katsed põgeneda ehk tabati põgenemisel või pääle selle ja
- 6) kui kahtlusealusel puudub alaline elukoht.

§ 260 näeb ette, et kohtu-uuriija kohalejõudmisel annab politsei temale üle kõik materjali ja lõpetab oma tegevuse kuni korralduste saamiseni. Kuna aga § 259 järele politsei, toimides §§ 257, 258 ülesannetes, on kohustatud käima täpselt reeglite järele, mis selle kohta ettenähtud eeluurimise alal, siis tuleb tähendada kõige päält, et politseil on õigus valida ka valjumat takistusabinõu, mida näeb ette kriminaalkohtupidamise seadus - vahistamist. Selle juures peab aga politsei arvestama nendesamade nõuetega, mis ettenähtud selleks kohtu-uurijale. Neid nõudeid näevad ette VKKS § 415-431¹. Need §§-id näevad muu seas ette, missugust takistusabinõu § 416 ülesloetuist võib tarvitada süüaluse kohta kui raskemat, arvesse võttes, missugune karistus teda ähvardab seaduse järele. § 419 oli raskema takistusabinõuna lubatud tarvitada vahistamist ainult neil juhtumistel, kui kaebealust süüdistati kuritöös, mille eest karistusena ettenähtud türm (vangistus) või vangirood ühes kõigi iseäraliste õiguste ja eesõiguste kaotamisega, asumisele saatmine või sunnitöö ühes kõigi õiguste kaotamisega. Tähendab - ainult juhtumistel, kui kaebealust ähvardasid eelpooltoodud karistused toimepandud kuriteo eest, v õ i s t e d a v a h i s t a d a . Ainult isikute kohta, kellel puudus kindel elukoht ja amet ehk kelle isikut oli võimatu kindlaks teha, võis vahistamist tarvitada ka kergemate süüdistuste puhul (§ 420). Tõkkeabinõu valimisel tuli arvestada veel pääle ähvardava karistuse ka olemasolevaid süütõendusi, võimalusi kuriteo

jälgesid hävitada, kaebealuse tervislist seisukorda, sugu, vanadust ja seltskondlist seisu (§ 421).

Arvestades § 259 mõtet tuli politseil vahistamise korral täita §§ 430, 431 nõuded: vahistamise kohta tuli kirjutada määrus, milles pidi olema täpselt äratähendatud: 1) kelle poolt ja millal määrus tehtud; 2) kinnipeetud isiku elukutse ja nimi; 3) kuritegu, milläs kinnipeetavat süüdistatakse või kahtlustatakse, ja 4) vahistamise alused. Määruse lõpul pidi olema selle kokkuseadja allkiri (§ 430).

Vahistamise määrus tuli kuulutada kaebealusele tema saatmisel vangla ja igal juhul enne 24 tunni möödumist tema kinnipidamisest (431).

Kõigest sellest näeme, et: 1) vahistamine kui raskem tõkkeabinõu võib tarvitusele tulle ainult raskete süütegude puhul, kus kaebealust ähvardab karistus, mis seotud kõigi oluliste õiguste kaotamisega; 2) ka seda abinõu võib tarvitusele võtta ainult siis, kui on olemas kaaluvad süütõendused.

Sarnast korda võib lugeda võrdlemisi küllaldaseks isiku- ja kodanikuvabaduse kaitseks. Ja tõesti peab konstateerima, et Vene kohtuasutused seda korda respektierivad, respektierisid peensustes. Kohtupraktis ja literatuur tunneb terve rea juhtumisi, millal nende nõudmiste mittetäitmisele järgnesid distsiplinaartoimetused ja Senati seisukoha võtmised, mis sarnased väärnähted hukka mõistsid (opredel. Vösš. Discipl. Prisut. 4 apr. 94 g. po d. N 4, Sb. izd. 1913 g., lk. 358; Senati üldkogu seletus 11.12.1872 (trükkimata); Kr.D.S 68/695).

Kuigi eeltähendatud seisukoha võtmised puutuvad otsekohe kohtu-uurijate tegevust, ei räägi see eeltoodud kriteeriumi vastu, kuna tähtis on siin üldine suund ja tendents ja on selge, et see avaldus kindlasti ka politseilistel vahistamistel. Ei ole põhjust arvata, et politsei võis vabalt talitada vahistamistel, kui kohtu-uurijaid karistati isegi selle

eest, et nad sablooniliselt vahistamise määrusi koostasid, kui nad ei arvestanud §§ 416-419 ettenähtud tõkkeabinõude tarvitamise juhtnõõridega, kui Senat leidis, et kohtu-uurijaid tuleb võimupiiridest üleastumise eest vastutusele võtta, kui nad ei täida isegi §§ 420, 421 ettenähtud tingimusi (ülemal tsiteeritud seisukohad). Et see nii on, seda tõestab kaudselt ka Vene kohtuasutuste seaduste läbivaatamise komisjoni seletuskiri uue kriminaalkohtupidamise seaduse projekti juure ((Võsočaiše učrežd. kommissija dljä peresm. zakonopol. po sud. ěasti. Objäsn. zak. k pr. nov. red.ust. uč. sudopr. T. I. SP. 1900 g.) See käsitab õige põhjalikult ja mahategevalt Vene politseid juurdluse tegemise oskuses, konstateerib tema kirjaoskamatus ja saamatust kõigis detailides, kuid ei räägi vastavas osas (III jagu) sõnagi politsei lohakusest, hoolimatusest ehk kuritarvidustest vahistamise instituudi tarvitamisel. Kuna päälegi § 269 võimaldab kohtu-uurijal politsei poolt ettevõetud tegevuse igasugust muutmist (I.G. Štšeglovitov. "Voprosõ tekuštšei sobstvennoi praktiki" Žurn. gražd. i ugol. prava, 1890 g., kn.6), vahistamismääruste pääle on võimalik kaebusi esitada politsei tegevuse pääle prokuratuurile, kohtu-uurija tegevuse pääle kohtule (§ 491, 493, 496), siis peab tähendama - on nende endise Vene riigi normide järele õiguslik kord kodaniku- ja isikuvabaduse alal küllal daselt kaitstud ja ei ole andmeid, et praktika selle vastu oleks käinud.

Seega olid endise Vene riigi 20 novembri 1864.a. seaduste järele politseilised vahistamised kriminaalnormide järele õige piiratud, ja kandsid erandlikku ja asendavat iseloomu. Tegelikult kujunes Venemaal küll kohtu-uurijate asendamine politsei poolt VKKS § 252 ja teiste järele üldnähteks (ülemaltähendatud komisjoni seisukoht), kuid see oli tingitud eestkätt selle riigi territoriaalselst suuruselt ja järelkult ka kohtu-uurijate jaoskondade suuruselt, mis nende kohaleilmumise tihtipeale võimatuks tegid. Kuid vahistamiste alal tähendatud komisjon politseile etteheiteid ei tee.

Meil Eestis aga kujunes olukord juba algusest päale juurdluste toimetamisel samasuguselt: peaaegu alati asendas politsei üldkohtule alluvais asjus kohtu-uurijat. Sama tihti võis politsei käsitada ka VKKS § 257. Siin kujunes meil aga tavaks välja olukord, et kõigis asjus, mis ettenähtud VKKS § 419-as, võttis politsei tõkkeabinõuna tarvitusele vahistamise. § 421 siin mingit pehmendavat mõju ei avaldanud. Et ka kohtu-uurijate ja järelvalve instantside mõõdupuu samasugune oli, siis oli meil vahistatute arv võrdlemisi suur.

Sarnane politsei šablooniline tegevus oli seda hukkamõistetavam, et Eesti Vabariigi põhiseadus niihästi endises kui ka uues redaktsioonis (§ 8) näeb ette, et politsei võib oma otsustamisel vahistamisi ette võtta ainult kuriteoletabamisel, muidu aga pidi selleks olema kohtuvõimude korraldus (põhiseaduses "otsus"). Märkimisväärne on ka see, et Eesti põhiseadus lubab põhjendatud vahistamise otsuse kuulutamise viivitada 3 x 24 tundi, kuna endise Vene riigi põhiseaduses sarnast §-i ei olnud ja vahistamise määruse kuulutamine pidi järgnema igal juhul enne 24 tunni möödumist vahistamisest ja vahistatu saatmisel vangla (§ 431).

Ei ole õige sarnast väärnähet politsei tegevuses nimetada "VKKS-s ettenähtud politsei õiguseks" (K. Matto. KKS kommentaaridega. Motiivid lhk. 77- 3 lõige), kuna VKKS piirjooned politseilises vahistamises on väga selged. Süüdi on siin ainult halb praksis. Hoopis halb on aga kui seda põhiseaduse vastast praksist tema sagedase tarvitamise tõttu hakatakse seadusepäraseks lugema (säälсамас).

Sarnase praksisega mindi vastu uuele Eesti kriminaalnormistikule, mis kehtima hakkas 1. veebruarist 1935.a.

III EESTI KRIMINAALNORMIDE KEHTIVUSE AJAJÄRK.

Eesti kriminaalseadustik ja kriminaalkohtupidamise seadustik, mis kehtima hakkasid 1. veebruarist 1935.a., löid niihästi politseilise vahistamise alal kui ka politseilise

juurdluse toimetamise alal hoopis teise olukorra, kui see
ennem maksvusel oli.

2
Kõige päält on siin legaliseeritud politsei poolt
juurdluste toimetamine ühes tunnustajate vormilise ülekuula-
mise, läbiotsimiste, väljatõstmiste jne. toimingutega eel-
uurimiseeskirjade järgi (§ 60,64,65) kui üldkord.

Mis puutub vahistamisesse, siis on see õigus politseil
samuti otsekohene, mitte erandlik. Politseiline vahistamine
jaguneb aga KKS järele 2 liiki: vahistamine süüteolt taba-
misel (§ 62) ja vahistamine muil juhtudel, s.o. süüteolt
mittetabamisel (§ 63). Süüteolt tabamisel on politseil
õigus süüalust tõkestamise otstarbel vahistada eeluurimis-
eeskirjade järgi. Vahistamisest peab ta viibimata vastavalt
asja alluvusele teatama kohtu-uurijale ja prokuratuuri esin-
dajale või jaoskonnakohtunikule, ja vahistatu ühes juurdlu-
sega hiljemalt 48 tunni jooksul, arvates vahistamise momendist,
üle andma kohtu-uurija või jaoskonnakohtuniku korraldusesse.
Süüteolt mittetabatud süüaluse võib politsei tõkestamise ots-
tarbel vahistada vastavalt asjaalluvusele kohtu-uurija või
jaoskonnakohtuniku loal, missuguse loa võib anda ka lähem
kohtu-uurija või jaoskonnakohtunik, kui kaugel maa või
ühenduse puuduse tõttu ei ole võimalik nõutada luba kohtu-
alluvusele vastavalt kohtu-uurijalt või jaoskonnakohtunikult.
Politsei on kohustatud säärase loa põhjal vahistatu ühes
juurdlusega üle andma alluvuse poolest vastavale kohtu-uuri-
jale või jaoskonnakohtunikule hiljemalt 24 tunni jooksul,
arvates vahistamise momendist. Äärmistel juhtudel aga, kui
politsei ühel ajal avastab ja tabab säärase süüteolt mitte-
tabatud süüaluse raskes kuriteos või kuriteos, kelle isikut
ei olnud võimalik varem kindlaks teha ning kelle vahistamise
luba selletõttu polnud võimalik kohtuvõimudelt nõutada, ja
kelle kohta on andmeid, et ta kohtuvõimude eest kõrvale
hoidub, on politseil õigus tabatut enesega kaasa kutsuda,
võimatu kontrollida, kumb oli saam - loa nõutamine või
vahistamine.

keeldumise korral aga ta sunniviisil toimetada kohtu-uuri- ja või jaoskonnakohtuniku juurde, või lähemasse telefoni või telegraafi asukohta, selleks, et viivitamata nõutada vastav vahistamisluba.

Tuleb arvata, et § 62 ettenähtud juhte tuleb tegelikult elus väga vähe ette, järelikult kujuneb välja olukord, et üldiselt võib politsei tõkestamise otstarbel vahistada süüaluseid (vähemalt enne süüdistuse esitamist KKS korras ei tohiks olla "süüaluseid", vaid ainult kaebealused) ainult kohtuvõimude loal, kusjuures see luba on seaduse järele suusõnaline ja võib olla isegi telefoniline (K.Matto. KKS kommentaaridega, lk. 77 - 1 lõige. Motiivid). Kas ja missuguses korras see luba vahistamismäärusesse kantakse, selle kohta § 63 ega teised ei räägi midagi, kuid selge on, et ta sinna kanda tuleb, sest muidu oleks vahistamise seadusevastane. Kuid sarnast vahistamise alust, mis antud suusõnaliselt ja suusõnal ettekantud andmete järgi, on võimata hiljem võimalikkude lahkuminekute korral kontrollida, sest vaevalt jõuab loaandja kohtu-uuri- ja või jaoskonnakohtunik meele pidada antud vahistamise lubasid, kui ta neid just üles ei kirjuta. Kuid kindel on see, et tegelikult vahistamise otsustajaks jääb ikkagi siin politsei, sest tema ettekandest oleneb kõik, ja vaevalt julgeb kohtu-uuri- ja või jaoskonnakohtunik vahistamisloast keelduda, kui politsei, kellel materjal käepärast, seda tarvilikuks peab. §§ 62 ja 63 on ilmselt konstrueeritud käesoleval juhul Põhiseaduse § 8 järele, mis niihästi Asutava Kogu kui ka 1933.a. rahvahääletamise redaktsioonis lubab vahistamisi ainult kuriteolt tabamisel ilma kohtuvõimude korralduseta, muidu aga ainult viimaste otsusel.

Kuid arvesse võttes meie politsei normidest kõrvalkalduvad praksisid VKKS kehtivuse ajal, tuleb väga kahelda selles, et loa nõutamine käiks vahistamise eel. Igatahes on võimatu kontrollida, kumb oli enne - loa nõutamine või vahistamine.

§ 63 - II jao järele on loodud veel "kaasakutsumine", keeldumise korral aga "sunniviisil toimetamine", mida KKS motiivid (K. Matto, lk. 77 - 3 lõige) põhjendavad õige omapäraselt: Põhiseaduse järgi olevat keelatud kohtuvõimu loata süüteoalt mittetabatud kodanikku vormiliselt vahistada ja isiklikus vabaduses k e s t v a m a l t kitsendada, missugust õigust aga § 63 teine lõige politseile ei andvat. Kõige peält peab tähendama, et motiivides nimetatud § 8 ^{põh.sead.} mingisugusest "kestvamast" õiguste kitsendamisest ei räägi, vaid sääl väljendatud keeld on absoluutne vahistamise kestvuse mõttes. Et vahistamise määruse kuulutamiseks 3 x 24 tundi aega antakse, ei tähenda veel seda, et vahistamine selle aja piirides igal tingimusel lubatud oleks. Ka ei saa vahistamise konstateerimist üldse siduda tema kestvuse ajaga. See "kaasakutsumine", mille täitmine kodanikule sunduslik, samuti "sunniviisil toimetamine", mis võib olla seotud jõu- tarvitamisega politsei poolt, ei ole muud kui vahistamine, kuna ta päälegi ei lähe lahku VKKS § 51 ettenähtud abinõudest, mida samad motiivid ilma ühegi reservatsioonita vahistamiseks nimetavad.

Peab veel tähendama, et loa nõutamine tegelikus elus, iseäranis maal, puhkepäevadel jne. võib kesta väga kaua ja on politseile tingimata väga tülikas toiming.

Üldse ei ole eeltähendatud põhjustel alust ka seda "sunniviisilist toimetamist", mis ettenähtud KKS § 182 ja järgmistes, arvesse võttes § 185 antud "kinnipidamise" õigust, teisiti vaadelda kui vahistamist, olgugi, et seda teeb K. Matto oma KKS-s lk. 122-123, kuna päälegi KKS motiivid (sama raamat lk. 76, 3 lõige) ja KKS ise (näit. § 10) loevad mõistet "kinnipidamine" identseks mõistega "vahistamine".

Mis puutub vahistamise kui tõkkeabinõu sõltuvusse materiaalõigusest, s.o. ähvardavast karistusest, siis KKS-s puuduvad endisele VKKS § 419, 418, 417 vastavad normid, mis

määrasid, missuguse karistuse ähvarduse puhul võib tarvitada teatud takistusabinõu kui valjumat. On olemas küll § 212, mis vastab VKKS § 421-le, kuid karta on, kas § 212 otsekohest rakendamist leiab, kuna VKKS § 421 meil rakendamist vahistamisjuhtude piiramise suunas igatahes ei leidnud. Olgu tähendatud, et § 212-s puudub nõue arvestada kaebealuse seltskondliku seisuga, nagu seda nõudis VKKS § 421; on juurde tulnud aga expressis verbis kujul arvestamine süütõenduste moonutamise võimalusega. Sellega puuduvad kehtivas KKS-s normid, mis kuidagi lähemalt piiritleks, millal tuleb tarvitada tõkkeabinõuna vahistamist ja tõkkeabinõude määrajaile on jäetud siin piiritu vabadus. On mindud isegi niikaugemale, et ülesastumiste puhul on võimalik vahistamine (§ 213,214) tõkkeabinõuna !

Vahistamise puhul on politsei kohustatud kirjutama allkirjaga määruse, milles peab olema tähendatud: 1) aeg, millal määrus tehtud; 2) süüaluse nimi ja perekonnanimi; 3) milles süüalust süüdistatakse; v 4) tõkkeabinõu ja selle tarvitusele võtmise alused. See eeluurimise osa § 216 käib § 69 ettenähtud juhtudel ka politsei kohta, nagu see nähtub sama §-i redaktsioonist. Miskipärast puudub aga § 63-s nõue, et politsei ka sääl tähendatud juhtudel peaks käima eeluurimiseeskirjade järgi, mis seda silmatorkavam on, et § 60, 61-s on see expressis verbis väljendatud. Kuid arvesse võttes, et niihästi kohtu-uuri ja kui ka jaoskonnakohtuniku (781) kohta määruse kirjutamine niisugusel korral sunduslik on, ei saa seda vististi teisiti konstateerida ka politsei kohta.

Nagu nähtub § 217-st, tuleb vahistamise määrus esitada süüdistatavale hiljemalt 3 x 24 tunni jooksul pärast kinnivõtmist. Selle määruse ärakiri saadetakse vangistasutisele, kus vahistatu kinni peetakse.

Olgu tähendatud veel, et KKS § 281 järgi on jaoskonnakohtule alluvais asjus tõkkeabinõude määramise kord samane kui ringkonnakohtule alluvais asjus.

IV VÕRDLEVAID HINNANGUID MÕLEMA TE
KRIMINAALNORMISTIKKUDE KEHTI-
VUUSE AJAJÄRKUDELE.

On vastuvaidlematu tõsiasi, et isikupuutumatus on õigusliku riigi olulisem tunnus. Samast seisukohast väljamineks tuleks järeldada, et isikupuutumatus ja isikuvabaduse suurimaks kitsenduseks on vahistamine, mispärast see õiguslikus riigis tohiks sündida: 1) ainult ühiskondlikult tarvilikudel piiratud juhtudel, 2) ainult selleks autoriteetsete ja kompetentsete võimude korraldusel, 3) täpselt äramääratud korras ja 4) eksimused eeltoodud pp 1-3 vastu peaks kergelt ja kiirelt kõrvaldatavad olema.

Kui juba karistusandmise vahistuse tähtsam põhjendus-
teooria - süüaluse parandamine võib ütelda "pihuks ja põrmuks" on langenud, siin juttu võib olla ainult hirmutamisest, isoleerimisest korduvate kuritegude ärahoidmiseks, kättemaksimisest jne., siis ei saa vahistamist tõkkabinõuna kuidagi õigustada, kuna enne kohtuotsust tuleb lugeda kaebealus t süütuks seni kui vastupidine ei ole tõendatud seadusliku kohtuotsusega. Kahjuks on meie kohtutes väljakujunenud täiesti vastupidine seisukoht: Iga vastutuselevõetud süüaluse pääle vaadatakse kui süüdlase pääle seni kui vastupidine ei ole tõendatud. Seda tõsiasja on kurb konstateerida, kuid ta on fakt, nagu seda väljendavad paljud tuntud advokaadid ja nagu selles võib veenduda sisulistel kriminaal-asjade istangutel kohtutes: võib märgata täieslist eelarvamisega suhtumist kaitse tunnistajatele ja nende väljaütlustele. Muidugi ei sünni see mingist kuritahtlikkusest. Ei. Need härrad kohtunikud toimivad oma parema äratundmise ja südame- tunnistuse järele. Siin on tegemist lihtsalt väga negatiivse psüühilise nähtega, eelarvamisega, mis vastolus kriminaalõiguse alustugedega ja millel igatahes oluline kaasmõju sellele, et meie väikse rahvaarvu juures on umbes 50.000 karistamisotsust aastas. Sarnaste eelarvamiste puhul on loomulik ka eelarvamine vahistatud kaebealuse süü suhtes.

Kes juba vahi alla võetud, eks see ole ikka süüdi. Pääle selle on vahistatud kaebealusel ka kehtiva KKS järele kaitsevahendite leidmine palju raskem kui sellel, kes vabaduses viibib. Sarnane viimase eesõigustatud seisukord ripub praeguses olukorras peaaesjalikult ainult politsei äranägemisest ära, kuna politsei taotlused meie kohtuvõimude ees sooja suhtumist on leidnud ja leiavad. Selles mõttes oli VKKS oma §§ 417-419-ga igatahes parem. See paremus on seda silmatorkavam, et endises Vene riigis arvestati veel pääle selle § 421 nõuetega; meil sellega aga ei arvestatud pea kunagi ja sellepärast ei ole põhjust arvata, et sellele vastav § 212 kehtivas KKS suudaks muuta olukorda, kuna päälegi meil püsib kindel tendents heaks kiita politseilisi vahistamisi. Vahistamine tõkkeabinõuna on kaebealusele enamalt jaolt ootamatu, mida tema ei või ette näha ja mis tema perekondlikule ja majanduslikule elule lööb parandamata haavad. Vahistamine mõjub halvasti paljudele kaebealustele psüholoogiliselt, sundides neid õigeks võtma asjaolusid, mida nemad muidu õigeks ei võtaks, et aga pääseda tüütavast ülekuulamisest ja ennem tuleks asja otsustamine, kuna vahi all olla tuleb niikuinii. Vahistamist ei lase põhjustada kuriteo jälgede hävitamine ja tõenduste moonutamise motiivid, kuna vahistamine võib ju aset leida ikkagi kaaluvate süütõenduste puhul, mida hävitada ja moonutada raske. Kui see aga siiski võimalik, siis tuleks sellest ärahoidmiseks teisi teid leida; õieti ongi neid leitud, kuna asitõenduste hävitamine on karistatav, valetunnistuse andmine isegi politseile on samuti karistatav jne. Kaaluvama põhjendina tundub ehk kohtu- ja eeluurimise eest kõrvalehoidmine motiiv, kuid ka see on näilik. See on võimalik siseriigis, kus suur territoorium, nagu Venemaal. Meil igatahes mitte. Väga piiratud on ka põgenemise võimalused välismaale. Ja siin just lubaks ma ühte uudset ja selle tõttu liig vabana tunduvat mõtet: kui kaebealune, kes käenduse ehk kautsjoni vastu

vabaduses, siiski ära põgeneb välismaale, mis on siis sellega kaotatud? Ma arvan, et sellega on võitnud niihästi riik kui ka ühiskond: on lahti saadud isikust, kes ühiskonnale kardetav, kes oleks võinud uusi kuritegusid toime panema hakata (meie vanglate kasvatavast ja parandavast mõjust annab vastupidist tõendust suur retsidivistide arv) ehk selle ~~mitte~~ttetegemisel hoolekande alusena riigile koormaks olla. Kautsjonist aga, kui ei ole kahjusaajat-tsiiviilnõudjat, saab riik tulu, ega pruugi juurde maksa sarnase vahistatu ülespidamise kulusid. Vangla seda inimest ei paranda. Kui ta ei ole professionaal- ehk harjumus-kurjategija, võib teda just parandada see põgenemine ja tema võib väljaspool korralikku elu elama hakata. Kui seda seisukohta tema uudsuse tõttu a b s u r d s e k s l u g e d a, siis on absurdne igal tingimusel surmanuhtlus karistusena, karistatud välismaalaste väljasaatmised jne., kus ainukeseks sihiks ebasoovitavast elemendist lahti saada, kusjuures surmanuhtlus on karmim abinõu, mis üldse selles suhtes mõeldav.

Kui ka nüüd kõrvale jätta eeltoodud uudne seisukoht, võiks eeltoodud kaalutlustel vahistamist tõkkeabinõuna tarvitada järgmistes piirides: 1) retsidivistide ja kindla elukohata ning ametita isikute suhtes, kus ähvardab vähemalt vangistuskaristus; 2) teiste vastu ainult § 212 tingimustel siis, kui karistusena ähvardab sunnitöö või surmanuhtlus. Retsidivistiks tuleks siin arvestada isikut, kes 3-dat või rohkem korda toime paneb sama liiki kuritöö, mille eest ta enne karistatud on, ka tõkkeabinõuna vahistatud tuleks tööle rakendada ja tõkkeabinõuna vahi all viibitud aeg tuleks määratavast karitusest (vangistus, sunnitöö) obligatoorselt maha arvata, aga mitte ad libitum (VNS 152¹, KrS § 54). Praegu on aga kehtiva KKS järele sarnane seisukord, et kuritegude ja raskete kuritegude puhul muud tõkkeabinõu ei olegi kui vahistamine, kuna käenduse või kautsjoni mitteesitamisel (§ 224) järgneb vahistamine. Kuna päälegi ülesastumiste puhul teatud juhtudel võib nõuda käendust või kautsjoni (§ 213), selle mitteesitamisel aga tarvitada vahistamist, käenduse ja kautsjoni leidmine võimalik ainult jõukamatel, siis võib

ütelda, et meil valitseb pea täielikult vahistamise süsteem. Seda täiendavad veel § 597 ja 836 võimalikkude vahistamistega edasikaebuste puhul 1-se kohtuastme otsuse pääle. Sarnane süsteem on aga liig karm ja tingimata aitab kaasa karistatud isikute arvu tõstmisele, mis karistuspoliitiliselt täiesti väär nähe ja ei ole senini ühiskondliselt seisukohast annud muud kui halba.

Mis puutub vahistamise määrajaisse, siis valitseb õiguslikkes riikes tendents, et see sünniks kohtuvõimude korraldusel. Isegi endise Vene riigi juriidiline literatuur leidis, et VKKS § 257 ettenähtud erandline politsei vahistamisõigus on ebaõige ja nõudis selle kõrvaldamist. Muidugi ei saa meie ^{omh} politseiametkonda võrrelda tolleaegse V. politsei ametkonnaga: koosseisu kvaliteet on meil palju ja palju kõrgem niihästi hariduslikult kui ka moraalilil ja kohusetundelt. Kuid samuti on selge, et politseiametnikkude ja kohtutegelaste kohusetunne, moraali ja hariduse tasapinna vahel on tuntav vahe. Kui ka kohtud ja kohtuametnikud on ~~erajad~~ ^{erajad}, kuid ~~need~~ ^{nende} eksimused seaduse käsitamises on loomulikud ja see nende autoriteeti ei kõiguta. Vähemalt võib meil Eestis konstateerida, et see autoriteet on tarvilisel kõrgusel kodanikkude hulgas. Kahjuks ei saa seda ütelda mitte politsei ametnikkude kohta. Nurinaid nende tegevuse kohta kuulduv mitte ainult maal, kus loomulikult ka politseiametnikul võivad olla oma sõbrad, tuttavad, poolehoidjad jne., vaid ka linnas. Et paljud kodanikud politseiametkonna erapooletusele suhtuvad enam kui skeptiliselt, on tõsiasi. Seepärast on siiski väga kahtlane, kas oli õige samm anda ka meie politseile vahistamiseks nii suured võimalused, nagu need olemas § 62, iseäranis § 63 järele, arvestades siinjuures sellega, et kohtuvõimude luba võib siin võtta ainult "firmana", mille katte all sünnib politseiline vahistamine. VKKS ümbertöötamiseks loodud komisjon, mis koosnes selleaegsetest parimatest Vene juristidest, nägi psühholoogiliselt ebakohast dualismi isegi kohtu-uurijate ülesannetes, mille järele neilt nõuti niihästi süüdistatavate kui ka kaitsvate asja-

olude täieliku erapooletusega selgitamist kaebealuse suhtes (VKKS § 265, KKS § 87). Kui see aga kohtu-uurijale juba ja isegi ainult psühholoogiliselt raske on, siis ei või see kergem olla ka politseile. Kehtiva KKS järele on aga politsei süüdistuse algatajaks (§53), juurdluste ja osalise eeluurimise toimetajaks (§ 60,65) ühes tunnistajate ülekuulamise õigusega, tunnistajaks samades asjus ja süüdistajaks (§ 3). Kuigi üldkohtule alluvais asjus politsei ei ole süüdistajaks, on nende ärarippuvus süüdistajast ka neis asjus (§ 68) kaaluva tähtsusega. Siin tekib õigustatult küsimus, mispärast kohtu-uurija ei ole ühtlasi eeluurimise toimetaja ja süüdistaja, mispärast teda pea kunagi ei kutsuta tunnistajaks, kuna tema on ometi autoriteetsem ja mitte nii ärarippuv oma ülemusest kui politseiametnik, kes juba oma karjääri huvides asja, mis teatud suuna võtnud, selles suunas ka läbi peab viima, vastasel korral on see temale miinuseks, kuna kohtu-uurijale see mingit miinust ei moodusta, kui seda viimast ~~viimast~~ seisukohta ka ainult puht psühholoogiliselt võtta.

Kuidas meie politsei ise suhtub neisse laiadesse võimupiiridesse, mis temale kätte antud kehtiva KKS-ga, illustreerib kujukalt 1936.a. "Politseilehes" nr. 3/4 ilmunud artikkel "Puudusi kriminaalkohtupidamise seadustikus"... Sellest nähtub et viimase seadustiku puudusteks olla: 1) keeld politseil tunnistajate ja asjatundjate sunniviisil ülekuulamisele tuua ja neid ilmumatuse eest trahvida; 2) et politseil on vahistamise suhtes § 63 ettenähtud kitsendused; 3) et ei saa avaldada jaoskonnakohtule alluvais asjus politsei poolt toimetatud tunnistajate ülekuulamise protokolle; 4) politsei ei saa kaebealust süüalusena vastutusele võtta. Aga kui ka need kitsendused kaotada (p. 3 ongi kaotatud - RT 22 - 37 a.), siis ei ole meil ju kohtu-uurijaid üldse enam tarvis, kõik töö teeb politsei ja meil oleks "modernsem" riik maailmas, kus eeluurimist toimetaks ainult politsei! Kas see "modernsus" aga asjale kasuks on, on enam kui küsitav; igatahes ei

ole seni ükski kultuurriik julgenud sarnaseid eksperimente teha. Sarnane mõttekäik aga politsei häälkandjas avaldatuna tohiks olla väga iseloomulik kogu politsei mõtlemisviisi kohta, iseäranis kui säält veel võime näha, et KKS § 60 järgi kodanikkudele jäetud õigust soovikorral mitte minna politseilisele ülekuulamisele kärbitakse sellega, et käiakse neid kodus varitsemas, et aga üle kuulata saaks (eeluurimise eeskirjade järgi!) ja seda ülekuulamist toimetatakse kõigis võimalikkudes olukordades ja ruumides ning selle ülekuulamise eest võidakse tunnistajat pärast KrS § 141¹ järele vastutusele võtta (Osalt õigustavad sarnast tegevust KKS motiivid: K. Matto, lk. 73). Samast kirjutusest on näha, et kuna kaebeluste ülekuulamist § 60 politseil ei võimalda, siis kuulatakse need üle tunnistajatena, Tunnistajana peab kaebelune muidugi õigust rääkima, sest siin maksab KrS 141¹, aga mitte KKS § 197 ettenähtud kaebeluse vaikimise õigus.

Päris rabav on motiivides väljendatud (K. Matto, lk. 74), seisukoht, et politsei võib süüalust tunnistajana üle kuulata. See on ju kaebeluse suurima õiguse - vaikimise õiguse - äravõtmine, mida keelab KKS § 197, mis võrdne kaebeluse sissevedamisele.

Igähele, kes kriminaaljälitamist tunneb, on selge, et kaunis raske on nõuda absoluutset keeldu politseilistele vahistamistele. Kuid seda tuleks vähemalt piirata ja legaliseerida teisiti, kui see on senini maksvus el olnud. Kehtiva KKS § 63 ei või rahuldada, kuna on teada meie kohtuvõimude suhtumine politseisse takistusabinõude valimisel. Sellepärast tuleks üldse piirata tõkkeabinõulisi vahistamisi, nagu juba ennem näidatud. Selle juures oleks muidugi ideaaliks vahistamine ainult kohtuvõimude iseseisval korraldusel, väljaarvatud süüteolt tabamine.

Mis puutub vahistamise korda ja selle vormaliteeti, siis peab tähendama, et see küsimus on niihästi VKKS-s kui ka KKS järgi õige tüme. Raske on siin ka seisukohta võtta, kuna puuduvad selleks igasugused allikad, puudub literatuur ja selle küsimuse analüüsid, kus käsitatakse vahistamist kui juriidilist instituuti, puudub isegi selle mõiste definit-

sioon. Kuivõrd mitmekesisest terminoloogiast tarvitatakse vahistamise kohta VKKS-s, sellest oli meil juba juttu. Ka KKS-s on jutt "vahi all olekust" (§ 10,224), "vahistamisest" (§ 11, 62, 63 jt.), "kinnipidamisest" (§ 189), "kinnivõtmisest" (§ 193), "sunniviisil toimetamisest" (§ 63-II l.), "sunniviisil ettetoomisest" (§181) jne. Kõigis neis olukordis on riivatud isikupuutumatus, liikumis-, tegevusvabadus, s.o. kodaniku põhiõigused. Juriidilise instituudi iseloomu peaks ära määrama selle sisu. Järelikult on siin igal korral tegemist vahistamisega.

Tuleb arvata, et kui vahistamise instituut oleks teaduses rohkem analüüsitud ja lähemalt defineeritud, kaoks ka see segane terminoloogia. Viimase küsimuse lahenumisega laheneks ka vahistamise algmomendi arvestamine. Seni on valitsenud selles suhtes ka segane olukord. Ei ole ka selge, missuguses ühenduses peab olema vahistamise määruse kirjutamine vahistamise algmomendiga: kas peab määrus enne valmis olema või võib seda pärast kirjutada. Õigusliselt peaks tingimata enne olema kirjutatud vahistamise määrus ja ainult selle järele võis järgneda tegelik vahistamine. VKKS § 51 ei räägi määrusest midagi, selle tarvidust võib ehk kuidagi oletada § 118 järele; § 259 järele oli politseil määruse kirjutamine sunduslik, kuid tegelikult praksisest tema meele, et politsei enne viib kodaniku kinni ja alles pärast kirjutab vahistamise määruse. Kohtuvõimudel on aga määruse kirjutamine enne tegelikku vahistamist sunduslik (VKKS §§ 430,415, 398, 403), KKS § 168, 189, 209 jt.), mille eel veel pidi käima vastutusele võtmise määrus ja ülekuulamine (opredel. Vöss. Disc. Prisut. 29 marta 94 g. po d N 1 Sb. izd. 913 g., str.356; opredel. Vöss. Disc. Prisut. 1.dek. 97 g. po d N 7). See kord peaks järelikult ka politsei kohta maksev olema. Kuid ometi on meil teada, et meie politsei, iseäranis veel kriminaalpolitsei ja poliitiline politsei, saades andmeid mingisuguse kuriteolise sündmuse üle, saadavad kohe kohale mõne agendi ehk ametniku, kes kahtlusaluse otsekohe ja tarbekorral väevõimuga kodunt ära toovad ja politsei ruumidesse valve alla toimetavad, kus tema viibib vahistatu olu-

korras, kusjuures temale isegi midagi ei teatata sellest, mispärast teda sinna toodi. Käesolevas töös on tsiteeritud terve rida juhtumeid, kus Vene ajal isegi kohtu-uurijad võrdlemisi väikeste ülesastumiste eest isikuvabaduse ebaõige kitsendamise eest vastutusele võeti. Meil on see aga süsteemiks välja kujunenud ja keegi ei mõtlegi selle vastu võidelda. Et sarnane politsei süsteem, kus vahistamine sünnib ilma määruseta, isegi ilma põhjuseid nimetamata, on seadusevastane, peaks iseenesest mõistetakse olema, Ei saa politseil ju suuremaid õigusi olla kui kohtuvõimudel. Kuigi politsei ei ole õigustatud meil kaebealuseid üle kuulama, peaks iga vahistuse eel ikkagi käima määrus, milles ära näidatud vahistamise alused. See teeks raskusi ainult tabamisel kuriteolt, mille kohta selle momendini politseil ei olnud andmeid, kuid see oleks ka ainukene erand, mida võiks sallida sedavõrd, et ka siin peaks määruse kirjutamine kohe järgnema. Kuid niisugusteks juhtudeks peaks olema loodud suusõnaline vahistamise vormel, milles lühidalt ära tähendatakse ka vahistamise põhjused. Ainult niiviisi oleks kaitstud kodaniku põhiõigused.

Huvitav on siin ära märkida, et end. Vene riigi põhiseaduses ei olnud ettenähtud vahistamise määruse kuulutamise tähtaeg, kuid VKKS järele oli selle maksimaalseks tähtajaks 1 x 24 tundi. Eesti Põhiseaduse järele on see aga miskipärast tehtud 3-kordseks. Mispärast see aeg nii pikk on, on raske aru saada. See pikem tähtaeg põhiseaduse järele endise Vene riigi VKKS maksvuse ajal oli otse kuriöösne: Vabariigi põhiseaduse järele olid kodaniku põhiõigused vähem kaitstud kui tsaariaegse korra järgi. Igatahes ei ole nii pikk tähtaeg, päälegi meie oludes, millegagi põhjendatud ja soodustab ainult politsei omavoli.

Vahistamise määruse kirjutamine peaks aset leidma enne tegelikku vahistamist, see määrus tuleks kuulutada vahistamisel ja otsekohe välja anda vahistatule ära kiri sellest määrusest, et vahistatu teaks, mispärast ta vahistatud on.

Teolt tabamise korral, kus määruse valmiskirjutamine võimatu, tuleks seda teha kohe pääle tegelikku vahistamist (umbes sama nõuab K. Matto KKS kommentaaridega, lk. 135, § 217 p.2.).

Ka ametasutuste tegevuses võib ette tulla mitte sihilikke eksitusi, mis tehtud hääs usus ametniku poolt. Halvem on muidugi sihilik eksimine, kui see päälegi süsteemiks välja kujuneb. Sellepärast on tarvilik, et ka vahistamise küsimustes tõkkeabinõuna oleks võimalik vahistatul kõik võimalused normaal ja seaduspärase olukorra jaluleseadmiseks. Niihästi VKKS (§§ 493,496,498,402) kui ka KKS järele (§§ 193,274) on võimalik vahistamiste puhul kaebusi esitada. Politsei seaduspärase tegevuse kontrollimiseks on KKS §§ 62,63 hääd selles mõttes, et nõuavad vahistatu ja juurdluse üleandmist kohtuvõimudele hiljemalt 24 kuni 48 tunni jooksul, mis suur edusamm võrreldes VKKS-ga. Soovitav oleks, et see ka tegelikku täitmist leiaks. Pääle selle on niihästi VKKS §§ 8,9,10,11 kui ka kehtiva KKS §§ 10-13 ettenähtud kohtuvõimude kontroll vahistatute seaduspärase kinnihoidmise kohta. Kahju ainult, et seda kontrolli ei ole seni teostatud tarviliselt politseiasutuste kohta.

V L Ö P P S Ö N A .

Lõpu kokkuvõttes võiks tähendada, et vahistamisküsimuse kui juriidilise instituudi analüüs pakub palju võimalusi vastavateks uurimusteks, kuna selle küsimuse käsitlemine seisab alles söödis vaatamata sellele, et puudutab aktuaalselt praegu nii modernseid ja kaitstavaid kodaniku põhiõiguste küsimusi. See aitaks kaasa ka tegelikkude normide parimale ja selgemale väljakujunemisele, kus praegu mõndagi puudulikku on. See viiks edasi ka karistuspoliitiliste küsimuste analüüsimisele, mida meil seni sugugi tehtud ei ole, kuigi vahistatute ja karistatute arv on ebanormaalselt suur meie väikse rahvaarvu juures; umbes 50 000 kriminaalkorras karistatud isikut aastas - siin peab kuskil suur viga olema, sest meie - eestlased - ei ole nii autu rahvas, kui selle järele arvata võiks !

VI A L L I K A D.

- 1) Vene Seaduste Kogu I, XV, XVI köide.
- 2) ≡ Ustav Ugolovnavo Sudoproizvodstva I, Šramčenko ja Širkov.
- 3) ≡ Ustav Ugolovnavo Sudoproizvodstva I, Sistematičeski kommentati. Zivi väljaanne.
- 4) K i s t j a k o v s k i, O presečeni obvinjäemomu sposobov uklonätsä ot sledstviya i suda.
- 5) M i k l a š e v s k i, O sredstvah predstavlenija obvinjäemavo. K. I.
- 6) K v a č e v s k i, Ob ugolovnom presledovani. K. I.
- 7) M a k a l i n s k i, Rukovodstvo dlä sudebnõh sledovatelei.
- 8) K u z m i n - K a r a v a j e v, O meerah presečeniya.
- 9) L j u b l i n s k i, Svoboda ličnosti v ugolovnom processe.
- 10) L j u b l i n s k i, Postanovka prinuditeljnõh mer v zakooone 15 ijuunä 1912 g. "Vestnik Praava" 1913 Nr. 42.
- 11) Objasnitelnaja zapiska k projektu Ust.Ug.Sud. 1900 g.K.II,III
- 12) P a v l o v s k i, Meerõ presečeniya uklonätsä ot sledstv. i suda. Ž. M. J. 1899, Nr. 10.
- 13) G o r o d õ s s k i, Meerõ presečeniya Z.M.J. 1901 Nr. 3.
- 14) V o i t e n k o v, O predvaditelnom zaključenii. Sud.Gaz. 1895 g. Nr. 52.
- 15) K u p e r n i k, Podsledstvennõi arest. Jurist 1904, Nr.20.
- 16) Š t š e g l o v i t o v, Voprosõ tekuštšei sobstvennoi praktiki. Žurn. gražd.i ugol.prava, 1890 g. kn.6.
- 17) F o i n i c k i, Kurs ugolovnavo sudoproizvodstva, K. II.
- 18) Vene Senati Üldkogu seletused.
- 19) Vene Senati Kriminaal Departemangu seletused.
- 20) Võsšeje Disciplinarnoje Prisutstviye otsused.
- 21) Kriminaal Seadustik.
- 22) Kriminaal Kohtupidamise seadustik.
- 23) Kriminaal Kohtupidamise seadustiku motiivid.
- 24) Kriminaal Kohtupidamise seadustiku kommentaarid. K. Matto.
- 25) Põhiseadus.
- 26) S. S ö ö t, kr.-pol. van. assistent, Puudusi kriminaal-kohtupidamise seadustikus, Politseileht Nr. 3/4 1937.a.

L Ü H E N D I D.

- V = Endise Vene riigi
- VKKS = Endise Vene riigi Kriminaal Kohtupidamise seadus.
- VNS = Endise Vene riigi Nuhtluse Seadus.
- KKS = Kriminaalkohtupidamise seadustik.
- KrS = Kriminaal Seadustik.
- Kr.D.S. = Vene Senati Kriminaal Departemangu seletused.

Meinichts
H. Tann
mat. 11. 998. -